

Олександр Рубльов
ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ
НА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ
ПРИКОРДОННІ ЗА П РЕЧПОСПОЛИТОЇ

Форми організації державного управління на територіях погранич, багато з яких у рефлексіях по різні боки кордону розглядаються як спірні – проблема настільки ж актуальна, наскільки політично заго-стрена. Коли йдеться про підвищену готовність громадян у зонах по-гранич до протестних акцій, часто забувають, що ще живі чимало людей, які можуть порівняти системи управління на власному досвіді. Для когось більш цінні інтенції до свободи, для інших – "до порядку". Оскільки ж у процес переосмислення минулого втягнуті й мо-лоді покоління, атмосфера різномислення на пограниччях уявляється цілком природною. Отже, поглибленому вивченню підлягають усі си-стеми управління, незалежно від того, подобаються вони нам чи ні. З погляду на вищезазначене, автор має намір зосередитися у цій статті на особливостях організації управління у чотирьох воеводствах II Речіпосполитої, де у складі населення переважали етнічні українці.

Органи державного управління II Речіпосполитої у міжвоєнному часі поділялися на центральні органи адміністрації та органи тери-торіальної адміністрації у залежності від формату територіальної чинності їхніх повноважень.

Центральні органи адміністрації

До центральної адміністрації II Речіпосполитої слід зарахувати посади Президента, Генерального Інспектора Збройних Сил, Раду Міністрів та її голову, міністерства та інші центральні відомства.

Відповідно до Конституції Польщі 1921 р., очолював виконавчу владу *президент*, який, згідно ст. 2 Конституції, був «включно з від-повідальними міністрами органом Народу у сфері виконавчої влади». Президента обирали на 7 років абсолютною більшістю голосів сейм і сенат, об'єднані у Національні Збори. Виконавчі компетенції прези-дента обіймали призначення й відкликання голови Ради Міністрів – а за його поданням також і міністрів, згідно з приписами системи парламентського управління. Він призначав також, за поданням Ради Міністрів, на вищі цивільні й військові посади. Був Головноко-мандувачем Збройних Сил. Виконавчу владу здійснював через міні-стрів й підлеглих їм урядників. Кожний урядовий акт президента для набуття чинності вимагав підпису голови Ради Міністрів і відпо-відного міністра. Конституція передбачала видавання президентом постанов задля виконання законів та розпоряджень (призначення

на посади, надання офіцерських звань, орденів). В силу власного урядового становища президент не був відповідальний ані політично, ані цивільно. Ніс натомість конституційну відповідальність за державну зраду, порушення Конституції й кримінальні злочини перед Державним Трибуналом (відповідно до закону від 27 квітня 1923 р.)¹.

Після травневого перевороту 1926 р. статус президента зміцнився, що додатково унормували приписи квітневої Конституції 1935 р. Каденція президента й надалі тривала 7 років. При цьому обирався він Зібранням електорів, що складалося з маршалків сейму й сенату, голови Ради Міністрів, голови Найвищого Суду, Генерального Інспектора Збройних Сил та 75 осіб, що їх обирали сейм і сенат з-поміж «найповажніших» громадян. Особа президента втілювала у собі єдину й неподільну державну владу. Був він надурядовим державним чинником, покликаним гармонізувати діяльність головніших державних інституцій, що перебували під його верховенством: уряду, сейму, сенату, Збройних Сил, судів і державного контролю. Повноваження президента поділялися на прерогативи (особисті повноваження) і звичайні повноваження. Урядові акти президента, що видавалися у рамках прерогатив, не потребували контрасигнації голови Ради Міністрів й відповідного міністра. Таким чином, наприклад, він визначав кандидата на свого наступника, призначав й відкликав голову Ради Міністрів, голову Найвищої Контрольної Палати, віддавав членів уряду до суду Державного Трибуналу, призначав і звільняв головнокомандувача й Генерального Інспектора Збройних Сил, призначав суддів Державного Трибуналу².

Решта актів президента для набуття ними чинності вимагали скріплення підписами голови Ради Міністрів й відповідного міністра. Оскільки президент, згідно з Конституцією 1935 р., був наділений повноваженнями у всіх сферах публічного життя, у його особі персоніфікувалася суверенність держави. Як наслідок – не ніс він відповідальності політичної або конституційної за урядові рішення, а Конституція накладала на нього «відповідальність перед Богом і історією за долю держави». Впровадження інституції прерогатив, без обов'язку контрасигнації, означало також послаблення механізму контролю урядових рішень президента у багатьох суттєвих державних справах, контролю, притаманного парламентарно-кабінетній системі.

Наявна у Польщі з 1926 р. посада *Генерального Інспектора Збройних Сил* була посилена 1936 р., що полягало у зосередженні у його компетенції сукупності завдань щодо оборони держави й військових приготувань на випадок ймовірного збройного конфлікту. Компетенція Генерального Інспектора Збройних Сил (після Ю. Пілсудського був ним Е. Ридз-Смігли) перевищувала повноваження міністра

¹ Witkowski W. *Historia administracji w Polsce 1764–1989* / Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – S. 322–323.

² Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. *Historia ustroju i prawa polskiego*. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993. – S. 504.

військових справ й надавала йому провідну роль щодо контролю над військом й армійської номінаційної політики.

Окремим, засадничим членом центральної адміністрації II Речіпосполитої була *Рада Міністрів*, покликана до життя президентом. Формували її міністри під керівництвом голови Ради Міністрів (арт. 55 Конституції 1921 р. й арт. 25–26 Конституції 1935 р.). Голова Ради Міністрів (прем'єр) репрезентував уряд, керував його працею й пильнував виконання його рішень, а також рівночасно (з часів квітневої Конституції 1935 р.) «визначав головні засади державної політики». Як бюро прем'єр-міністра діяло управління Президії Ради Міністрів, що складалося, відповідно до організаційного статуту від 12 грудня 1930 р., з таких бюро: президіального, правничого, економічного й удосконалення адміністрації. Останнє співпрацювало з Комісією для удосконалення публічної адміністрації при голові Ради Міністрів й залагоджувало справи, «пов'язані з удосконаленням публічної адміністрації, деконцентрацією адміністрації, методів праці в урядах, організації й сфери діяльності влади і урядницьв та системи підготовки урядницького персоналу»³.

У структурі Ради Міністрів вирішальну роль відігравав прем'єр. Згідно з конституційними нормами й реальною практикою урядування, він мав істотний вплив на склад уряду – від його децизії вирішальним чином залежали міністеріальні номінування й формування усього складу кабінету. Керуючи працею уряду, прем'єр репрезентував його у стосунках з сеймом і президентом.

Прем'єри у II Речіпосполитій неодноразово також виконували функції відомчих міністрів. Так, наприклад, Ігнацій Падеревський (1860–1941) не лише очолював уряд, а й був міністром закордонних справ (1919); Владислав Грабський (1874–1938) – поєднував прем'єрство з посадою міністра фінансів (1920); Ю. Пілсудський – очолював уряд і був військовим міністром (1926–1928, 1930); Ф. Славої-Складковський (1885–1962) – прем'єрство поєднував з керівництвом міністерством внутрішніх справ (1936–1939).

Міністри становили другу складову Ради Міністрів. Розрізнялися три категорії міністрів – відомчі міністри, які очолювали відповідні міністерства; так звані міністри без портфеля. Третю категорію становили керівники центральних урядницьв у міністерському ранзі. Останні, як, наприклад, голови Головного Ліквідаційного Уряду, Головного Уряду Мір чи Найвищої Контрольної Палати, формально не входили до складу уряду, однак могли брати участь у його засіданнях, коли це стосувалося справ їхнього відомства.

Кістяк Ради Міністрів складали відомчі міністри. У міжвоєнній Польщі чисельність їх була перемінною величиною: у перших роках незалежності сягала 16, згодом зменшилася й упродовж 1932–1939 рр.

³ *Prawo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939: Wybór źródeł / Prolog, wybór, oprac. i indeksy W. Sudnik. – Warszawa, 2002. – S. 308.*

функціонувало 11 міністерств: закордонних справ; внутрішніх справ; військових справ; фінансів; юстиції; рільництва й рільничих реформ; промисловості і торгівлі; комунікації; суспільної опіки; пошт і телеграфів; релігійних визнань і публічної освіти⁴.

Напруга у стосунках з Німеччиною та СРСР допровадила до того, що особливого значення набула, запроваджена у Польщі декретом Президента від 6 серпня 1926 р., посада *Генерального Інспектора Збройних Сил*, котрий у випадку війни ставав Верховним Головнокомандувачем. Першим Генеральним Інспектором 27 серпня 1926 р. став маршал Польщі Юзеф Пілсудський, який обіймав цю посаду до смерті (12 травня 1935 р.). Його наступником на цій посаді став генерал Едвард Ридз-Смігли (1886–1941), який виконував функцію Генерального Інспектора Збройних Сил до 27 жовтня 1939 р. (зрікся після початку агресії СРСР проти Польщі й власного виїзду до Румунії, де був інтернований). Посада була посилена декретом Президента Речіпосполитої від 9 травня 1936 р. Посилення полягало у зосередженні у компетенції Генерального Інспектора сукупності завдань щодо оборони держави й військових приготувань на випадок ймовірного збройного конфлікту. Компетенція Генерального Інспектора Збройних Сил перевищувала повноваження міністра військових справ й гарантувала йому провідну роль щодо контролю над військом й визначення військової політики. Підлягав він винятково Президентові. У почесному сенсі (не правовому) був він визнаний другою особою у країні після Президента II Речіпосполитої.

Урядова територіальна адміністрація

Здійснення територіального управління урядовими органами II Речіпосполитої зосереджувалося у двох засадничих вертикалях. Перша з них – це *загальна адміністрація*, що її визначали також, назагал початково, як політичну й об'єднану, а друга – *спеціальна адміністрація*, звана також необ'єднаною або часом – фаховою. Термін «загальна адміністрація» став домінуючим у польській адміністративній практиці з часів уніфікації державної адміністрації 1928 р., заступивши собою різні поняття, успадковані від часів поділів Польщі кінця XVIII ст.

До загальної адміністрації належало насамперед виконання завдань зі сфери компетенції міністерства внутрішніх справ; до спеціальної адміністрації – питань компетенції інших міністерств. Проте до компетенції органів загальної адміністрації входили й деякі інші питання, якими опікувалися інші, ніж МВС, міністерства. Отже, були об'єднані ці завдання в одному органі загальної адміністрації – відтак цю адміністрацію трактовано також як об'єднану. Згідно зі слушним зауваженням польського дослідника В. Козири, «загальна адміністрація становила кістяк цілої державної адміністрації у II Речіпосполитій»⁵.

⁴ Witkowski W. *Historia administracji w Polsce 1764–1989*. – S. 325, 328.

Загальна адміністрація поділялася на два шаблі – інстанції. Органами I інстанції (першого ступеня) були насамперед *народні комісари*, згодом – *урядові комісари*, потім – *старости*, старости повітові (земські) й гродські (міські). Відомство повітового чи гродського старости окреслювали зазвичай як староство, повітову чи старостинську адміністрацію. Органами II інстанції (другого ступеня) були *воєводи*, які керували воєводськими управліннями, що їх називали також воєводством, воєводською адміністрацією – загальною й об'єднаною⁶.

Територіальна адміністрація відроджуваної Польщі створювалася синхронно з перебиранням польських земель від держав – колишніх загарбників, учасників поділів Польщі наприкінці XVIII ст. (Австрії, Німеччини, Росії). Її перший начерк окреслило розпорядження Регенційної Ради від 7 жовтня й декрет тієї ж Ради від 30 жовтня 1918 р., що ними до життя були покликані *повіти* як підставові одиниці конструйованої адміністрації. На чолі повітового управління перебував його керівник, який спершу отримав назву народного комісара, згодом (з-за некорисного порівняння з більшовицькою Росією) – повітового або урядового комісара. Остаточо, на підставі обіжника МВС від 10 квітня 1919 р., прийнято визначення – *повітовий урядовий комісар*. Повітовий комісар на ввіреному йому терені виконував подвійну функцію: був представником уряду й одночасно органом урядової адміністрації I інстанції, наділеним додатковими повноваженнями щодо координації діяльності підпорядкованих йому служб з владами й урядництвами, що підпорядковувалися іншим, ніж МВС, міністерствам.

Упродовж 1919 р. дійшло до засадничих змін в устрою загальної адміністрації. Невдовзі з'ясувалося, що підпорядкованість комісарів разом з повітовими управліннями безпосередньо МВС спричиняла надмірну дріб'язковість й уповільнення адміністративної роботи, а функціонування теренових представництв численних спеціальних центральних урядництв поглиблювало компетентнісний хаос й обтяжувало працю міністрів. Відтак постала потреба створення посередницького шабля загальної адміністрації. Сейм законом від 2 серпня 1919 р. щодо організації адміністративної влади II інстанції покликав до життя у центральній Польщі *воєводства* та воєвод як органи об'єднаної адміністрації. Наступним кроком, 28 серпня 1919 р., розпорядженням Ради Міністрів щодо тимчасової організації повітової адміністративної влади на теренах колишнього російського загарбання повітові уряди були переформовані на староства, а органом об'єднаної адміністрації у повіті визначено призначуваного міністром внутрішніх справ старосту, який виступав відповідальним виконавцем доручень воєводи.

⁵ Kozyra W. *Urząd wojewódzki w Lublinie w latach 1919–1939*. – Lublin, 1999. – S. 11.

⁶ Witkowski W. *Historia administracji w Polsce 1764–1989*. – S. 331.

Воєводу призначав Начальник Держави за поданням міністра внутрішніх справ, схваленим Радою Міністрів. До його засадничої компетенції належало таке: бути представником уряду і з його доручення здійснювати державну владу на території воєводства; виступати відповідальним виконавцем завдань окремих міністрів; бути начальником влад і урядництв на підпорядкованому йому терені; бути службовим начальником для працівників тих же урядництв. Як наслідок становище воєводи мало подвійний характер: був він представником уряду (політична функція) й одночасно керівником загальної адміністрації на території воєводства (адміністративна функція)⁷.

Сфера діяльності воєводи була широкою й далеко виходила поза межі кола справ, приналежних до МВС, обіймаючи численні ділянки державного управління, за винятком адміністрації військової, судової, фінансової, освітньої, праці, шляхів сполучення, поштово-телеграфної та рільничої. Мав він також право оприлюднення правових актів, обов'язкових на терені воєводства.

При воєводі створювалася воєводська рада як дорадчий орган, до складу якої був залучений й громадянський чинник (представники повітових сеймиків і міських рад) та керівники окремих відділів воєводської адміністрації й представники необ'єднаної адміністрації. Обов'язком воєводи було з'ясування думки (хоча й незобов'язуючого характеру) цього органу у всіх справах більшого значення для воєводства, головним чином господарських і культурних, а також з найголовніших проблем, які перебували у сфері діяльності територіального самоврядування. Раду очолював воєвода або призначений ним заступник. Розпорядження Ради Міністрів від 11 лютого 1924 р. надавало заступникам воєвод титул віце-воєводи й визначало для них сферу компетенції, окреслену МВС⁸.

Поважний обсяг діяльності воєводи вимагав створення допоміжного апарату. Таким апаратом мало бути для нього воєводське управління. Видане на додачу до закону від 2 серпня 1919 р. виконавче розпорядження Ради Міністрів від 13 листопада окреслювало організацію воєводського урядництва, що мало складатися з департаментів і відділів. Одночасно це розпорядження (арт. 39) однозначно наголошувало на засаді одноосібності керівництва адміністративним органом, який очолював воєвода, й допоміжності/підпорядкованості обслуговуючого його урядницького апарату.

Органи загальної адміністрації розташовувалися винятково у повітах та воєводствах. У міських і сільських гмінах владні функції загальної адміністрації виконували органи територіального самоврядування. Приписи 1919 р. стали значною мірою взірцем для

⁷ Kozyra W. *Urząd wojewódzki w Lublinie w latach 1919–1939*. – Lublin, 1999. – S. 26.

⁸ Witkowski W. *Historia administracji w Polsce 1764–1989*. – S. 333.

вирішення адміністративних питань в інших частинах відродженої Польщі – насамперед стосовно адміністрації на рівні воєводства.

Упродовж 1920-х років, особливо після травневого перевороту 1926 р., посилювався процес упорядкування й уніфікації територіальної адміністрації. Його апогеєм стало розпорядження Президента РП від 19 січня 1928 р. щодо організації й сфери діяльності влади загальної адміністрації. Документ цей передбачав, що владами загальної адміністрації є воєводи, урядовий комісар для столичного міста Варшави, повітові й гродзькі старости⁹. Приписи ці виразно посилювали позиції урядової адміністрації. В арт. 5 недвозначно наголошувалася засада єдиноначальності, а саме: «Воєводи, Урядовий комісар, повітові старости і гродзькі старости діють під особисту відповідальність, самотійно й одноосібно, з застереженням колегіального розв'язання справ, стосовно постанов нинішнього розпорядження, відносно інших правничих приписів»¹⁰.

Документ цей засадничим чином зміцнював принципи об'єднаності у загальній адміністрації. Воєвода призначався на посаду президентом, підпорядковувався особисто міністрові внутрішніх справ, службово – голові Ради Міністрів й окремим міністрам. Надалі зберігав подвійну позицію у воєводстві: був представником уряду й керівником загальної адміністрації. Підпорядковувалися йому справи зі сфери компетенції Міністерства внутрішніх справ та інших відділів загальної адміністрації¹¹. Розпорядження 1928 р. вперше докладно визначало сферу репрезентації уряду воєводою. До його прав і обов'язків належало: виняткове представництво уряду під час державних урочистостей, якщо уряд не надіслав уповноваженого делегата; узгодження діяльності всієї державної адміністрації на теренах воєводства відповідно до політичної стратегії уряду; загальний нагляд за особовими справами державних функціонерів з погляду вимог безпеки, спокою й громадського порядку; узгодження діяльності цивільної адміністрації, а також господарчих інтересів воєводства з оборонними потребами держави¹².

У порівнянні з приписами 1919 р. ці дві останні функції давали воєводі спеціальні повноваження щодо нагляду й втручання стосовно необ'єднаної адміністрації, отже вилученої з-під його безпосередньої компетенції. Воєвода міг періодично скликати зібрання керівників органів необ'єднаної адміністрації задля координування їхньої праці з погляду державних інтересів, міг вимагати від керівників тих органів пояснень у конкретних справах й призупиняти виконання завдань, які, на його думку, суперечили політиці уряду, міг, зрештою, втручатися у персональні справи органів необ'єднаної адміністрації.

⁹ Kallas M. *Historia ustroju Polski X–XX w.* – Warszawa: Wyd-wo Naukowe PWN, 1996. – S. 334.

¹⁰ DzURP. – 1928. – Nr. 11. – Poz. 86.

¹¹ Kallas M. *Historia ustroju Polski X–XX w.* – S. 334.

¹² Witkowski W. *Historia administracji w Polsce 1764–1989.* – S. 335.

Функціонування публічної адміністрації

Функціонери публічної адміністрації здійснювали владу й організаційні функції держави. Їхню правничу ситуацію регулювали приписи статуту про державну цивільну службу 1922 р. Містили вони так звану службу прагматику. Підпорядковувався їй загал державних функціонерів, за винятком суддів і прокурорів, учителів, професорів академічних шкіл, працівників державних підприємств і муніципалітетів. Службову прагматику тих груп працівників регулювали окремі приписи, що, втім, ґрунтувалися на подібних засадах.

Статут про державну цивільну службу унормовував спосіб прийняття на посади й звільнення з них, окреслював кваліфікаційні вимоги, право на відпустку, посадовий оклад, умови підвищення по службі, функціональні обов'язки (лояльність, збереження таємниці, особлива відданість, послух начальству), а також систему дисциплінарної відповідальності. Службовці поділялися на дві категорії – урядовців й нижчих державних службовців. Службовий стосунок розпочинався з призначення, що ним виступав односторонній писемний адміністративний акт. Припинення службових стосунків відбувалося шляхом звільнення з державної служби. Суперечки щодо державної цивільної служби підлягали юрисдикції адміністративного судівництва.

Загальна чисельність службовців державної адміністрації була доволі великою. У 1938 р. бюджет II Речісполитої передбачав 74 тис. посад у цивільній адміністрації (включно з суддями й прокурорами), але без учителів, чисельність посад яких сягала 89 тис.¹³

Належне функціонування державної адміністрації залежало не лише від відповідної структури її органів й унормування порядку і форм їхньої діяльності, але також від кваліфікації адміністративних функціонерів. У перших літах по відновленню державності незалежна Польща диспонувала обмеженим резервом кадрів кваліфікованих урядовців. Значний відсоток службовців без відповідної кваліфікації й брак докладних приписів, що унормовували б їхню діяльність, не могли не спричинювати низьку ефективність діяльності державного апарату. Поступово кадровий голод надолужувався шляхом рекрутування на державні посади випускників польських шкіл.

Суспільне обличчя працівників державної адміністрації було неоднорідним. Нижча ланка адміністративного апарату рекрутувалася назагал з кіл робітників розумової праці й дрібноміщанського середовища. Керівні ж посади в адміністрації, які вимагали вищої освіти, займали особи, походженням переважно з буржуазії, поміщицтва й робітників розумової праці. Ситуація ця була значною мірою наслідком наявної системи освіти, яка надавала кращі шанси для вихідців із заможних суспільних верств. У господарських відомствах, промисловості й торгівлі та фінансових установах чимало відповідальних

¹³ Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. *Historia ustroju i prawa polskiego*. – S. 535–536.

посад, включно з міністерськими, обіймали особи, пов'язані з різними капіталістичними організаціями, насамперед з так званим «Лєвіафаном» – Центральним Союзом Польського Промислу, Гірництва, Торгівлі й Фінансів¹⁴. Після травневого перевороту 1926 р. у державному апараті значно побільшало офіцерів, які прийшли туди безпосередньо з військової служби. Наприклад, 1937 р. серед воєвод II Речіпосполитої колишні офіцери становили 75%.

Структура управління в українських землях II Речіпосполитої (1919–1939) зазнавала певних змін. У березні 1919 р. створено урядництво Генерального Делегата Уряду для колишньої Галичини, якому доручено, щоправда, дещо у менших обсягах компетенцію колишнього австрійського намісника краю. Лише 1920 р. поширено на Галичину систему управління, чинну вже перед тим на теренах колишнього Царства Польського – створено 4 воєводства: Краківське, Львівське, Станіславівське й Тарнопільське (три останні назагал залюднювали українці), котрі, у свою чергу, поділялися на повіти. Воєводства були органами II інстанції.

У 1928 р. запроваджено уніфікацію адміністрації. Територію II Речіпосполитої поділено на 16 воєводств на чолі з воєводами; воєводства, у свою чергу, поділялися на повіти на чолі з старостами. «Українськими» воєводствами, більшість або значну частину населення яких склали етнічні українці, були – Волинське (близько 70% мешканців), Львівське (40%), Станіславівське (близько 70%), Тарнопільське (близько 50%), південні повіти Поліського воєводства (понад 80%).

Поза державною адміністрацією існували органи територіального самоврядування. На найнижчому щаблі було це гмінне самоврядування у містах і селах, на вищому – повітове самоврядування. У частині воєводств діяло також воєводське самоврядування. 1933 р. здійснено уніфікацію самоврядування. Зміни у приписах уможливили державній владі широке втручання у справи місцевого самоврядування й призначення комісарської адміністрації.

Назагал українці були усунуті від виконання функцій державних службовців та місцевого самоврядування й відтак були негативно налаштовані до представників польської адміністрації. Тривалі перемовини з польською стороною завершилися нічим. Так, зокрема, польсько-українська «нормалізація» 1935 р. передбачала розширення представництва українців в органах місцевого самоврядування, але через саботаж польської сторони зазнала фіаско.

Польська влада у стосунку до українців керувалася чотирма підставовими засадами: 1) забезпечення цілісності держави й блокування автономічних прагнень українців; 2) гарантування полякам домінування у всіх сферах життя; 3) поборювання будь-яких анти-

¹⁴ *Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej* / Redakcja Naukowa: A. Garrowicki, Z. Landau, W. Roszkowski, P. Stawewski, J. Tomaszewski. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1999. – S. 57.

державних спроб й замахів на «польський стан посідання»; 4) пошуки порозуміння з українцями на умовах, що їх диктували поляки.

Стосовно українських територій міжвоєнної Польської держави проводилася політика їхнього свідомого поділу на колишні «австрійські» терени (Львівське, Станіславівське, Тарнопільське воєводства) з національно свідомим українським населенням й колишні «російські» терени (Волинське воєводство) – зі значною часткою асимільованого/русифікованого населення. За цих обставин стало можливим довготривале здійснення так званого «Волинського експерименту» Г. Юзевського (1928–1938).

Волинське воєводство

Посаду воєводи на Волині у міжвоєнний час послідовно обіймали: *Ян Кжаковські* (березень – липень 1921 р.); *Тадеуш Двораковські* (1881–1956; виконувач обов'язків воєводи, липень 1921 р. – березень 1922 р.); *Станіслав Доврановіч* (1874–1941; йменований воєводою у серпні 1922 р., урядування фактично не розпочав); *Мечислав Міцкевіч* (1879 – перед 1939; вересень 1922 р. – лютий 1923 р.); *Станіслав Сроковські* (1872–1950; лютий 1923 р. – серпень 1924 р.); генерал *Каєтан Ольшевські* (1858–1944; серпень 1924 р. – лютий 1925 р.); *Александр Дембські* (1890–1941; лютий 1925 р. – серпень 1926 р.); *Владислав Мех* (1877–1929; серпень 1926 р. – липень 1928 р.); *Генрик Юзевський* (1892–1981; серпень 1928 р. – квітень 1938 р.; з піврічною перервою 1930 р., коли виконувачем обов'язків воєводи був *Юзеф Шлезиньські* /1888– ?); *Александр Гауке-Новак* (1896–1956; квітень 1938 р. – вересень 1939 р.)¹⁵.

Польські урядовці на Волині рекрутувалися з кількох виразних джерел. Першим було перенесення з попереднього місця праці або навчання у порядку призначення. Іншу значну частку волинських урядовців становили особи, демобілізовані з Війська Польського упродовж 1921–1922 рр. Так, наприклад, 1923 р. з 283 штатних працівників воєводського управління військо було попереднім працевлаштуванням для 42 осіб (14,8%). У поліції Волинського воєводства участь колишніх військових була ще виразнішою. З 38 вищих функціонерів поліції Волині 21 (55,2% – щодругий) перейшов на службу у поліцію безпосередньо з війська¹⁶. Третю групу складали мігранти, які прибували до регіону з власної ініціативи у пошуках праці, задля громадської діяльності або ж провадження бізнесу.

Четверту, найчисленнішу групу осіб, які обіймали урядові посади на Волині у перших роках міжвоєнного двадцятиліття – складала особа, які народилися на схід від кордону, визначеного Ризькою мирною угодою 1921 р. між II Річчюположитою, з одного боку, й советською Росією та її сателітом – советською Україною. Були це переважно

¹⁵ Див.: Mędrzecki W. *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. – Warszawa: Wyd-wo Neriton; Instytut Historii PAN, 2005. – S. 35–36.

¹⁶ *Funkcjonariusze państwowej służby cywilnej. Wyniki spisu ze stycznia 1923 roku* // Statystyka Polski. – Warszawa, 1925. – T. 6. – S. 26–31.

уродженці України, які змушені були залишити доробок багатьох поколінь власних родин у себе на батьківщині й у відродженій Польщі починати життя ледь не з нуля. Згідно з даними січневого перепису 1923 р., серед працівників воєводського управління Волині й урядництв староств регіону на 283 штатних працівників ледь не половина – 120 осіб – народилися «за кордоном», тобто на схід від Ризького кордону. У судівництві Волині ця частка була ще виразнішою – з 104 зайнятих у ньому 1923 р. «за кордоном» народилося 59 (56,7%)¹⁷.

Поляки – вихідці з України – перебували й на вищих щаблях урядової ієрархії Волинського воєводства. Так, наприклад, належав до них Мечислав Міцкевіч, у вересні 1922 р. – лютому 1923 р. волинський воєвода. Народився він у м. Кам'янці-Подільському. Закінчив правничий факультет університету св. Володимира у Києві, працював адвокатом в Одесі та Києві. Був членом Польського демократичного централу в Україні. З 27 липня 1917 р. – товариш генерального секретаря з міжнаціональних справ Української Центральної Ради С. Єфремова (з правами генерального секретаря й входженням до складу уряду); з січня 1918 р. – міністр у польських справах в уряді Української Народної Республіки. З 1919 р. – на урядових посадах у II Речіпосполитій¹⁸.

Волинський воєвода 1926–1928 рр. Владислав Мех також мав безпосереднє відношення до України. Після закінчення Вищої торговельної школи у Лейпцигу 1901 р. упродовж 1902–1905 рр. він перебував у Києві, був чільним діячем Польської соціалістичної партії (ППС), учасником революції 1905–1907 рр. – отже, людиною, біографія якої була пов'язана з українськими теренами, й проблеми України були йому непогано відомі¹⁹.

Багатолітній волинський воєвода Генрик Юзевський був уродженцем Києва, випускником університету св. Володимира у Києві й навіть товаришем міністра внутрішніх справ Української Народної Республіки 1920 р.²⁰

Як зауважує польський учений В. Менджецький, на противагу більшості польських урядовців як центральної, так і регіональної адміністрації, для Мехи і Юзевського українці були окремим народом, який мав право культивування власної культури і мови. Єдиний шлях

¹⁷ Mędrzecki Włodzimierz. *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. – S. 38.

¹⁸ Див.: *Українська Центральної Рада: Документи і матеріали: У 2-х т. / Ін-т історії України НАН України; ЦДАВО України; упоряд.: В. Ф. Верстюк (кер.) та ін.; редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1997. – Т. 2: 10 груд. 1917 р. – 29 квіт. 1918 р. – С. 386–387; Кучерук О. *Київ 1917–1919: Адреси. Події. Люди*. – К.: Темпора, 2008. – С. 70–71.*

¹⁹ Див.: Mędrzecki W. *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. – S. 310.

²⁰ Див.: Kęsik J. *Zaufany Komendanta: Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego 1892–1981*. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 214 s.

до успішного розв'язання української проблеми Юзевський і його співпрацівники вбачали у діяльній участі поляків у процесі формування новочасної, розвинутої української нації. Лише це, здавалося, гарантувало забезпечення від набування українським національним рухом виразного антипольського спрямування. Поляки, виказуючи повагу українцям й допомагаючи їм у віднайденні власної ідентичності, повинні були підказувати, що спільна місія обох націй полягала у спільному побороюванні смертельного ворога – імперської Росії – у дусі угоди Пілсудського – Петлюри 1920 р.²¹ Досягнення цієї мети мало відчинити шлях до будівництва незалежної Української держави зі столицею у Києві. Від українців, котрі опинилися у межах II Речіпосполитої, волинська санація домагалася громадянської лояльності й визнання прав Польщі щодо Галичини й Західної Волині. У відповідь на таку лояльність воєводська адміністрація Г. Юзевського готова була підтримувати українські суспільні, культурні, господарські й навіть політичні ініціативи. Підтримувала участь місцевих українців у діяльності самоврядування на усіх щаблях²².

Вочевидь проукраїнські симпатії й проекти Г. Юзевського наштовхувалися на потужну протидію місцевих польських «кресовяків» й зокрема римо-католицького кліру Волині. Для єпископа А. Шельонжка, ксьондза Ф. Шнарбаховського, Т. Двораковського, Т. Крижановського, Б. Подгорського, М. Янушайтиса, С. Красіцького й багатьох інших представників польської еліти регіону Волинь аж ніяк не була «польсько-українською» територією, а лишень польською. Відтак українці не були братнім народом, який розбудовував і формував спільний з поляками волинський світ, а лише потужною стихією, яка прагнула обернути Волинь на суто українську територію, отже – усунути з регіону будь-які ознаки польськості. У такому разі єдиною позицією, яку належало прийняти, ставав захист регіону від внутрішнього ворога – українців²³.

Львівське воєводство

Першим очільником Львівського воєводства був *Казимир Грабовський*, який очолював його упродовж 23 квітня 1921 р. – 30 червня 1924 р. Його наступником на цій посаді (до 4 грудня 1924 р.) став *Станіслав Зімни*. Далі керівниками Львівського воєводства були: *Павел Гараніх* (30 грудня 1924 р. – 29 липня 1927 р.); *Пйотр Дунін-Борковський* (1890–1949; до 30 квітня 1928 р.); *Войцех Голуховські* (1888–1960; 9 липня 1928 р. – 29 серпня 1930 р.); *Броніслав Наконе-*

²¹ Mędrzecki W. *Województwo Wołyńskie 1921–1939: Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988. – S. 147–148.

²² Ibidem.

²³ Mędrzecki W. *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. – S. 212–213.

чніков-Клюковські (1888–1962; 30 серпня 1930 р. – 6 липня 1931 р.); Юзеф Рожнецькі (6 липня 1931 р. – 30 січня 1933 р.); Владислав Беліна-Пражмовські (1888–1938; 31 січня 1933 р. – 14 квітня 1937 р.); Альфред Білик (1889–1939; 17 квітня 1937 р. – 17 вересня 1939 р.)²⁴. Останній львівський воєвода д-р А. Білик покінчив життя самогубством в Угорщині восени 1939 р. за умов краху II Речіпосполитої й спричиною цим страхотливою депресією багатьох її чільних політиків.

З керівників Львівського воєводства чи не єдиною особою, виразно налаштованою на діалог з українською стороною, був польський політик консервативного спрямування Пйотр Дунін-Борковський. Іван Кедрин-Рудницький недвозначно зараховував його до нечисленних «білих круків» тогочасного польського суспільства і його політичної еліти, які прагнули діалогу з українцями й опрацювали засади зближення й порозуміння двох народів у рамках Польської держави. Нетривале урядування Дуніна-Борковського у Львові пояснювалося, за словами колишнього воєводи, тим, що «вигризли його зі Львова керівники різних польських організацій, які засипали Варшаву скаргами на Борковського, оскільки він «брататься» з українцями й підбурює їх проти Польщі»²⁵. Польський політик був постійним учасником приватно-товариських польсько-українських зустрічей, де контактували налаштовані до діалогу з українцями представники польського поміщицтва й представники українського політичного й господарського світу II Речіпосполитої. У 1931 р. П. Дунін-Борковський опублікував у варшавському часописі «Droga» свою знакову статтю «Директиви програми польсько-українського зближення»²⁶.

Тарнопольське воєводство

Згідно з даними перепису від 30 вересня 1921 р., Тарнопольське воєводство II Речіпосполитої займало площу 16 240 км², поділялося на 17 повітів. У воєводстві було 35 міст і 1076 сільських гмін (громад) з загальною кількістю населення 1 428 520 осіб, з яких у містах проживало тільки 203 769 осіб. Щільність населення становила 88 осіб на 1 км². У релігійному відношенні греко-католиків було 847 907, римо-католиків – 447 810 осіб. Визнавали себе поляками 642 546, українцями – 714 031 осіб²⁷.

²⁴ Mazur G. *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939*. – Kraków: Księgarnia Akademicka, 2007. – S. 34.

²⁵ Kedryn I. *Białe kruki* // Kultura (Paryż). – 1977. – Nr. 10 (361). – S. 76.

²⁶ Dunin-Borkowski P. *Wytyczne programu zblizenia polsko-ukrainkiego* // Nie jesteśmy ukrainofilami: Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy: Antologia tekstów / Pod red. P. Kowala, J. Ołdakowskiego, M. Zuchniak. – Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 2008. – S. 115–125.

²⁷ *Statystyka Polski*. Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. – T. XXIX. – S. 3, 20–21, 82.

Апарат державного управління представляв собою диференційовану систему органів. Відповідно до територіального поділу країни, управління поділялося на центральне й територіальне (місцеве).

У воєводстві територіальне управління складалося з урядової адміністрації та самоврядування. Очолював Тарнопольську урядову адміністрацію (Тарнопольське воєводське управління) воєвода, якого, як зауважувалося вище, призначав міністр внутрішніх справ Польщі. Воєвода представляв на території воєводства варшавський уряд. Тарнопольське воєводське управління поділялося на загальну (політичну) і спеціальну адміністрації. Загальна адміністрація виконувала завдання, котрі належали до компетенції МВС. Спеціальна адміністрація виконувала функції інших відомств. Принагідно зауважимо, що в попередній період на території західноукраїнських земель діяли тимчасові органи військової та цивільної адміністрації. Новостворений у 1921 р. орган державної влади й управління II інстанції на чолі з воєводою замінив на території колишньої Австро-Угорської імперії галицьких намісників, а на територіях колишньої Російської імперії – генерал-губернаторів²⁸.

Система урядового управління була організована таким чином, що деякі сектори (польською – *wydziały*; надалі – виділи-сектори) спеціальної адміністрації були об'єднані з органами загальної адміністрації, за винятком виділів промисловості і торгівлі, сільського господарства, засобів сполучення, соціального забезпечення, а також питань, пов'язаних з віросповіданням, мистецтвом і культурою. Решта виділів спеціальної адміністрації мала самостійну структуру територіальних органів. Такий поділ робив загальну адміністрацію – об'єднаною, а спеціальну – необ'єднаною.

Органами загальної адміністрації на території воєводства було власне воєводство, на території повітів – староства. Повітовий староста очолював орган загальної адміністрації I інстанції (старостат), воєвода – орган загальної адміністрації II інстанції (воєводство). Також на території Тарнопольського воєводства, як і по всій Польщі, деякі міністерства в повітах могли мати власні органи, які не були об'єднані з органами загальної адміністрації. Такі управлінські структури діставали назву органів необ'єднаної адміністрації. До 1933 р. воєводство поділялося на повіти, міські і сільські гміни (громади). 1933 р. ухвалено Закон «Про часткову зміну устрою територіального самоврядування», який вносив корективи до системи органів місцевого самоврядування на території всієї II Речіпосполитої. Цим актом було запроваджено чотириступеневий територіально-адміністративний поділ, який до того існував лише на території колишньої російської займанщини. Новий закон дозволяв організовувати так

²⁸ Див.: Стронський М. *Тарнопольське воєводство в складі Другої Речі Посполитої (1921–1939)* // *Pamiętnik Kijowski / Stowarzyszenie Uczonych Polskich Ukrainy*; pod. red. H. Strońskiego. – Kijów, 2004. – Т. 7: *Polacy na Podolu*. – С. 191.

звані збірні сільські громади – волості, які адміністративно об'єднували кілька окремих сіл, хуторів, присілків.

Воєвода, як представник центрального уряду у воєводстві, виконував і контролював усі розпорядження Ради Міністрів. Особливо воєвода опікувався справами охорони суспільного ладу та громадського порядку, сферою національно-релігійних стосунків. Виконуючи адміністративні функції на підвладній території, він своїми розпорядженнями сприяв регулярному набору до війська, а при потребі – навіть проведенню мобілізації. Він же здійснював нагляд в останній інстанції за діяльністю гмін, міських органів самоуправління (з питань виборів до гмін і міських рад), вирішував фінансові питання. У сфері соціального забезпечення воєвода наглядав за виконанням підприємцями й робітниками розпоряджень про трудові взаємовідносини, затверджував тарифи плати за житлові приміщення. У другій інстанції видав проведенням профілактичних і лікувальних заходів, санітарною інспекцією, перевіряв роботу медичних закладів тощо.

Поділялося Тарнопольське воєводське управління, як вже згадувалося, на виділи (сектори), які, в свою чергу, ділилися на відділи, а ті, при потребі, поділялися на реферати. Структура воєводського управління упродовж 1921–1939 рр. змінювалася несуттєво. Так, у 1921–1924 рр. воєводське управління складалося з десяти виділів: президіального, адміністративного, самоуправління, бюджетно-господарського, віроповідання, сільськогосподарсько-ветеринарного, промислово-торгового, праці і соціальної опіки, суспільного здоров'я, окружної дирекції суспільних робіт. У 1924–1929 рр. кількість виділів зменшилася до семи. Президіальний виділ (до якого окремою структурною одиницею входив відділ суспільної безпеки) був поділений на два окремі відділи. Бюджетно-господарський, релігійний та промислово-торговий відділи ліквідовано, а замість них утворено відповідні відділи в інших виділах. До 1936 р. у такий спосіб кількість виділів воєводського управління час від часу зменшувалася або збільшувалася. У 1936–1939 рр. існувало лише сім виділів. 1935 р. було ліквідовано адміністративний виділ, який увійшов до складу загального виділу в якості відповідного відділу. Також було перейменовано технічний виділ у виділ шляхів сполучення і будівництва (комунікаційно-будівельний)²⁹.

Виділи, відділи і реферати очолювалися начальниками і референтами, на допомогу яким призначалися відповідні канцелярські працівники – інспектори, секретарі, друкарки. Усі службовці воєводського управління й підпорядкованих йому органів зараховувалися до штату Міністерства внутрішніх справ. Виняток становили окремі фахівці – інженери, лікарі, ветеринари та ін., – вони перебували у штабах галузевих міністерств. Усі виділи та їх службовці не мали права

²⁹ Стронський М. *Тарнопольське воєводство в складі Другої Речі Посполитої (1921–1939)*. – С. 192–193.

виступати самостійно, а діяли тільки від імені воєводи. Всі розпорядження та кореспонденція виходили за підписом воєводи, що робило його єдиним начальником в усіх сферах життєдіяльності воєводства.

Воєвода призначав і переміщував на інші посади підлеглих йому службовців, а виділам давав розпорядження й вказівки; також він розглядав скарги на постанови й розпорядження повітових органів адміністрації, органів самоврядування, контролював їхню діяльність, а за необхідності – скасовував їхні постанови. Довідатися про загальнообов'язкові постанови й розпорядження воєводи можна було в друкованому урядовому воєводському органі – «Воєводському віснику». Заступником воєводи був віце-воєвода, якого теж призначав міністр внутрішніх справ за погодженням його кандидатури з прем'єр-міністром³⁰.

Для виконання доручень і розпоряджень воєводи кожен виділ мав чітке розмежування певних компетенцій та функцій. Так, президіальний (загальний) виділ займався фінансово-господарськими справами, питаннями особового складу воєводського управління. Важливе місце в структурі воєводського управління займав виділ безпеки, який опікувався політичними й національними питаннями, пресою, товариствами, політичними організаціями, профспілками. Він же контролював діяльність усіх легальних партій. Виділ безпеки провадив боротьбу проти проявів національно-визвольного руху на місцях, займався справами іноземців та питаннями прикордонної служби. Виділ самоврядування здійснював контроль за діяльністю повітових органів самоврядування, перевіряв господарську діяльність останніх, контролював роботу комунальних підприємств. Адміністративний – займався питаннями громадянства, зміною конфесійної приналежності та прізвищ, приналежністю до громад та рухом населення; здійснював нагляд за історичними пам'ятками та післявоєнною відбудовою; контролював кримінально-адміністративні правові органи (юстицію), яка разом із судами та прокуратурою здійснювала каральні функції (це могли бути штрафи або кількамісячний арешт). Виділ охорони здоров'я керував діяльністю державних і приватних медичних закладів, слідкував за санітарним станом лікарень та санаторіїв. Призовом до армії опікувався військовий виділ, до компетенції якого належала також організація допризовної підготовки молоді, звільнення від військової служби та покарання за ухилення від неї. Виділ землеробства займався охороною лісів, меліораційними роботами, сільськогосподарською освітою. Виділ праці та соціальної опіки займався питаннями організації та нагляду за діяльністю товариств і установ суспільної опіки (будинки інвалідів та для літніх людей), опікувався дітьми, матерями, молоддю, інвалідами війни, еміграцією сезонних робітників. Також цей виділ

³⁰ Там само. – С. 193.

брав активну участь у розв'язанні конфліктів між робітниками і працедавцями, вирішував проблеми безробіття, утворюючи нові робочі місця, відшукував кошти для організації публічних робіт.

У повітах органами загальної адміністрацій I інстанції були староства, які очолювали повітові старости. Повіти поділялися на міські та сільські гміни (громади), де функції органів загальної адміністрації виконували органи місцевого самоврядування, що підпорядковувались органам загальної адміністрації I та II інстанції (тобто, воеводству й староству). Староста призначався міністром внутрішніх справ, а підпорядковувався (разом із підлеглим йому управлінським апаратом) воеводі. На території повіту староста виконував функції, що були аналогічні до функцій воеводи у воеводстві – він очолював апарат урядової адміністрації на території повіту, наглядав за діяльністю всіх органів державного управління в повіті, представляв державну владу в повіті. Також він очолював і керував діяльністю органів територіального самоврядування – повітових рад і повітових виділів.

Органами загальної адміністрації першої інстанції в міських повітах були гродські (від польського *grod* – місто) староства з гродським старостою на чолі, які призначалися міністром внутрішніх справ і підпорядковувалися воеводі. Статус міських повітів діставали міста з населенням понад 75 тис. осіб. На території західноукраїнських земель такий статус мало тільки місто Львів.

Апарат староства поділявся на реферати (загальний реферат, реферат безпеки, адміністративний реферат тощо), подібно до воеводського поділу на виділи. Кількість посад у староствах Тарнопольського воеводства 1921 р. коливалася від 13 до 18 осіб. Найбільший штат мали Тарнопольське і Бродське староства – по 18 посад, Золочівське – 17, Бережанське – 15, у інших – 13–14 посад³¹.

Староства, як підпорядковані воеводі органи, мали виконувати постанови і розпорядження воеводи. Так, наприклад, на виконання розпорядження воеводи від 9 березня 1923 р., усі воеводські старости Тарнопольського воеводства повинні були подати дані про свої повіти. У звітах вимагалось навести таку інформацію: загальну чисельність мешканців повіту; національний, релігійний та мовний склад населення; характеристику клімату, місцевості, шляхів сполучення; перелік продукції, яка виробляється на підприємствах й вирощується у сільському господарстві; кількість шкіл, освітніх товариств, музеїв; наявність санітарних закладів та установ соціальної допомоги. У двотижневий термін старости надіслали до президіального виділу дані про свої повіти. Так, у звіті старости Заліщицького повіту повідомлялося: «Кількість населення становить 67 048 душ; з них поляків – 22 802 осіб, українців – 38 021 осіб, євреїв – 6 225 осіб; даних про релігійний і мовний склад немає через те, що збірник

³¹ Там само. – С. 194.

останнього перепису ще не видано; клімат помірний, зими – острі, літа – теплі та сухі; місцевість горбиста без лісів, майже усі села розташовані в долинах або ярах, тому добре захищені від вітрів; залізниця перетинає повіт у напрямку до Чорткова; сільськогосподарської продукції (зернових і овочів) є багато, а експорт їх на високому рівні; в Заліщиках діє Семінаріум для вчителів, 7-ми класна народна школа (чоловіча та жіноча), у Тлустому – 5-ти класна народна школа, та в кожному селі повіту народна школа сільського типу, з закладів просвітницьких у Заліщиках діє українська «Просвіта»; санітарний стан у повіті задовільний, у місті є 1 аптека та 4 лікарі, у Тлустому – 1 аптека та 1 лікар; з державних установ у повіті діють – староство, повітовий суд, інспекторат скарбовий, каса скарбова, повітова комендатура державної поліції, управління державних доріг, відділ обліку земельного податку, інспекція таможної охорони, залізодорожнє бюро, поштове відділення і телеграф, управління містом, повітова каса хворих; усі державні установи і відділи, крім залізодорожнього бюро і управління містом, розміщені у найнятих приміщеннях; з громадських закладів є: в Заліщиках громадський шпиталь, єврейська парова баня, у Тлустому – єврейська баня» (збережено стиль документа. – *О. Р.*)³².

По отриманні подібних звітів від підвладних йому староств воєвода повинен був подавати річні звіти цілого воєводства, як вимагав того Президент II Речіпосполитої. Відповідне розпорядження «Про організацію і діяльність загальної адміністрації» було видане 19 січня 1928 р. Воно було спрямоване на централізацію державної влади на місцях, а керівництво країни мало повнішу інформацію про стан справ у кожному воєводстві, що дозволяло ефективніше здійснювати управління та вносити необхідні зміни для його покращення.

На прикладі діяльності Тарнопольського воєводського управління можна стверджувати, що польська влада на місцях мала сильний вплив саме завдяки структурованому державному апарату управління, який мав великі повноваження. Воєвода, який повністю підпорядковувався центральній владі, зводив до мінімуму роль органів місцевого самоврядування в керівництві воєводством, а всі розпорядження, що їх видавали органи самоврядування, могли бути скасовані воєводою як такі, що суперечать політичному курсу Варшави щодо західноукраїнських земель. Структура воєводського управління була побудована таким чином, щоб максимально керувати усіма сферами життя на місцях, а при проявах непокори – оперативно придушувати їх. Саме для ефективного керівництва на усіх рівнях перевага надавалася службовцям польського походження або тим особам, які були лояльні до польської влади.

³² Там само. – С. 195.